

STUDIE

Česko-slovenské dějiny ve výuce

STUDIE

Slovensko v koncepci československých dějin v době existence Československa

JAN RYCHLÍK

Slovakia in the concept of Czechoslovak history during the existence of Czechoslovakia

The paper gives a brief overview of how Slovak history was included into the common Czechoslovak history and how it was taught at Czech universities and grammar schools in the past. Before 1918, Slovak history was not taught at all. The subject of comparative Austrian history included Hungarian political history, which entailed some references to Slovak development in the 19th century. During the First Czechoslovak Republic, a subject entitled Czechoslovak history was taught, but in fact it still included only Czech history, with bits of inorganically added Hungarian political history. The teaching was based on the concept of the Czechoslovak nation, whose existence required a single national story. The Czechoslovak nation was said to originally have had one common state (Great Moravia), have subsequently developed into two states (Bohemia and Hungary), and in 1918 reunited into a single state: Czechoslovakia. After 1945, with the demise of Czechoslovakism, Czech and Slovak history was discussed in parallel as the histories of two nations, but at Czech universities the focus was clearly on Czech history. After the establishment of the Czechoslovak Federation in 1968, the discussion of Slovak history at Czech universities and grammar schools was strengthened. The textbooks and synthetic literature recommended for study would be adapted to the changes in the approach to teaching in each period. Since the establishment of the independent Czech Republic in 1993, Czech universities have again taught only Czech history; Slovak history is solely present in the history of the Czechoslovak state (1918–1992). A specialised course on Slovak history is also taught every year at the Faculty of Arts, Charles University.

Keywords: Slovakia, Slovak history, university teaching, university textbooks

Úvod

Slovenské dějiny jako takové se dnes – až na výjimky – na českých středních a vysokých školách neučí, stejně jako se nepřednášejí české dějiny na slovenských středních a vysokých školách. S ohledem na to, že se české a slovenské dějiny v letech 1918–1992 protínají v rámci dějin Československa, jsou ovšem minimálně v tomto období slovenské dějiny ve výuce českých dějin přítomny a opět to platí i opačně. Samozřejmě, slovenský segment je v českých dějinách a opačně přítomen také při výkladu vzniku Československa, teda československých „Vorgeschichte“ v letech 1914–1918.

V teoretické rovině se české dějiny na Slovensku přesunuly do výuky evropských a světových dějiny a opačně; české dějiny jsou na tom ovšem v tomto ohledu lépe, protože to jsou dobře uchopitelné dějiny jednoho střeoevropského státu, zatímco slovenské dějiny je možné vykládat jen jako součást politických dějin uherských, a těm se na českých vysokých školách větší pozornost nevěnuje.

Poněkud jinak vypadala výuka dějin druhého státotvorného národa v době existence Československa. Obsah výuky se měnil v závislosti na tom, zda výklad vycházel z ideologie čechoslovakismu a jednoho československého národa (1918–1938), z koncepce jednotného československého státu „dvou bratrských národů“ (1948–1967) nebo z koncepce federativního spojení dvou teoreticky suverénních republik (1968–1992). Následující příspěvek vychází především z analýzy velkých syntéz „československých dějin“ a z kompendií používaných při výuce dějin v různých etapách existence Československa. Omezený rozsah bohužel neumožnil využít i zachované seznamy přednášek pro studující historie na jednotlivých univerzitách v Československu. Existence uvedených kompendií také nutně neznamená, že se podle nich na vysokých školách skutečně učilo, byť je pravděpodobné, že byly studentům ke studiu alespoň doporučovány. Otázka, jak se učily slovenské dějiny, si proto v budoucnu ještě vyžádá podrobnější výzkum.

Koncepce československých dějin v meziválečném období

Z existence československého státu vyplýval i fakt existence jeho dějin. Bylo tedy nesporné, že československé dějiny zde existují jako dějiny Československa minimálně od doby jeho vzniku, tedy od roku 1918, resp. od doby, kdy čeští a slovenští politici učinili rozhodnutí o tom, že chtějí takovýto stát založit. Komplikovanější byla otázka, zda československé dějiny existovaly i dříve. Tato

otázka, byť navenek měla odborný charakter, obsahovala ve skutečnosti i svůj výrazně politický náboj. Z fikce čechoslovakismu a československého národa, od 29. února 1920 dosti nešťastně zakotveného na návrh Ivana Herbena v preambuli československé ústavy, logicky vyplývala kladná odpověď. Z tohoto pohledu byly slovenské dějiny vlastně jen jakýmsi regionálními dějinami, výsekem dějin československých. Zároveň to byly dějiny jednoho národa, který původně žil na Velké Moravě, v důsledku začlenění tohoto území do dvou rozdílných států (českého a uherského) byl politickou hranicí roztržen a v roce 1918 se opět v jednom státě (československém) spojil. Vznik československého státu byl tedy v této koncepci logickým vyústěním příběhu československého národa. Na druhé straně odpůrci teorie jednotného československého národa, tedy především slovenští autonomisté, od počátku existenci společných československých dějin popírali.

Před rokem 1918 existovala na Filozofické fakultě české Karlo-Ferdinandy univerzity stolice srovnávacích rakouských dějin, kterou vedl profesor Josef Pekař. Vzato čistě teoreticky se měla tato stolice (katedra) věnovat dějinám všech národů Rakouska-Uherska, a tedy i dějinám Slováků, avšak v praxi zde logicky těžiště leželo v dějinách českých. V roce 1914 vydal Josef Pekař poprvé svou učebnici *Dějiny naší říše se zvláštním zřetelem ke Království a zemím na říšské radě zastoupeným*.¹ Tato učebnice byla sice určena primárně pro česká gymnázia (9. dubna 1914 získala schvalovací doložku c. k. ministerstva kultu a vyučování)², šlo však o zestručněné Pekařovy přednášky z oboru srovnávacích rakouských dějin,³ a proto učebnice dává i představu o podobě výuky dějepisu na tehdy jediné české univerzitě. Učebnice podává paralelně výklad o vývoji českých zemí, Uher a rakouských alpských zemí, od roku 1526 pak dějiny habsburských držav pojímá jako dějiny jednoho celku. Těžištěm jsou ovšem dějiny českých zemí. O Slovácích se zmiňuje v této knize Pekař jen jedinou větou v souvislosti s uherskou revolucí v roce 1848, když říká: „*Vůdcové Slováků, kteří žádali rovnoprávnosti jazykové a správního rozdělení Uher dle národnosti, museli prchnout do Čech nebo Chorvatska.*“⁴ Pro Josefa Pekaře, který vycházel z historického státního práva, byly „výkladovou jednotkou“ zásadně jednotlivé země jako základní stavební kameny monarchie. Protože stál na půdě českého historického práva, respektoval plně i uherské historické právo. V takovém pojetí samozřejmě pro dějiny Slováků nebylo místo.

1 PEKAŘ, Josef: *Dějiny naší říše se zvláštním zřetelem ke Království a zemím na říšské radě zastoupeným*. Praha 1914. 2. vyd. Praha 2011 (reprint).

2 *Tamtéž*, s. 5.

3 PEKAŘ, Josef: *Dějiny rakouské*. Přednášky. Praha 1903.

4 PEKAŘ, Josef: *Dějiny naší říše*, s. 165.

Josef Pekař zůstal vůdčím českým historikem i v meziválečném Československu, a to až do své smrti v roce 1937. Česká Karlo-Ferdinandova univerzita byla přejmenována na Karlovu univerzitu a stolice rakouských dějin na stolici československých dějin, přičemž v jejím čele stál i nadále Josef Pekař. Ten pokračoval v přednáškách tak jako doposud, pouze byl nyní oslaben výklad o rakouských zemích, Chorvatsku a Haliči. V roce 1921 znovu vyšla Pekařova učebnice, nyní pod názvem *Dějiny československé*.⁵ Nové vydání odpovídalo změnám ve výuce na pražské univerzitě. Pekař z knihy vyjmul speciální dějiny alpských zemí a naopak k textu připojil některé události uherských politických dějin, čímž mechanicky české a slovenské dějiny spojil. Nutno říci, že Pekař se jinak uherskými dějinami nezabýval a mnoho o nich nevěděl.

Pekařova učebnice se používala po celé meziválečné období. Sám Pekař jako stoupenec českého státního práva nebyl pro spojení českých zemí a Slovenska; slovenskými dějinami se nezabýval a také proto své dějiny ukončil raději vznikem Československa. V roce 1937 vyšla jeho učebnice znovu, doplněná o události první republiky Pekařovým žákem Josefem Klikem.⁶ Protože to byly vlastně jen české dějiny, byla učebnice použitelná s celkem minimálními úpravami jako středoškolská učebnice i v době protektorátu, kdy dokonce s mírnými úpravami znovu vyšla.⁷ Za zmínku stojí, že v roce 1991 vyšlo nové vydání v té podobě, v jaké kniha vyšla v roce 1921, ačkoliv v podmínkách federace a dobových česko-slovenských sporů se pro svůj velmi omezený slovenský obsah jako učebnice příliš nehodila.⁸

Obdobným způsobem, tedy neorganickým připojením výseků z uherských politických dějin k dějinám českým, postupovalo v Pekařových stopách více autorů vysokoškolských kompendií a učebnic. V roce 1934 vydal Eduard Šmejkal knihu s názvem *Přehled československých dějin*, určenou jako studijní text pro studenty Masarykovy univerzity v Brně.⁹ Krátká, ale hutná příručka, byla znovu vydána po druhé světové válce, a to dokonce opakovaně: v roce 1946 vyšlo druhé a třetí vydání a krátce po únorovém převratu doplněné vydání čtvrté. Charakteristické je, že o slovenských reáliích není v knize prakticky vůbec nic, slovenské dějiny jsou v jednotlivých kapitolách odbyty několika větami. Poněkud odlišně, nicméně stejně nedostatečně, se problémem vypořádali i Pekařův žák Zdeněk Kalista, který vedl univerzitní přednášky pro mimořádný

5 PEKAŘ, Josef: *Dějiny československé*. Praha 1921 (2. vyd. 1937, 3. vyd. 1991).

6 PEKAŘ, Josef – KLIK, Josef: *Dějiny československé*. 2. vyd. Praha 1937.

7 PEKAŘ, Josef – KLIK, Josef: *Dějiny Čech a Moravy od pravěku do poloviny 18. století*. Praha 1942.

8 PEKAŘ, Josef: *Dějiny československé*. 4. vydání. Praha 1991.

9 ŠMEJKAL, Eduard: *Přehled československých dějin*. Brno 1934.

letní běh studentů v létě 1945. Tyto přednášky vydal později tiskem pod názvem *Stručné dějiny československé*. Zde věnoval slovenskému vývoji závěrečnou kapitolu.¹⁰

Bude vhodné zmínit se i o konceptu jednotných dějin ve středoškolských učebnicích, resp. učebnicích pro nižší školy, byť jejich detailní analýza není tématem této studie.¹¹ Na českých středních a obecných školách se používaly většinou učebnice vzniklé ještě před rokem 1918, které byly pouze upraveny tak, aby vyhovovaly novým politickým poměrům, a doplněny o pasáže ze slovenských dějin.¹² Pokud jde o učebnice používané na slovenských školách různých stupňů, staré maďarské učebnice nebyly pro svoji koncepci jednotných uherských dějin použitelné, protože Češi a český stát se do nich „nevešli“. Proto se i na Slovensku používaly české učebnice přeložené do slovenštiny a doplněné o pasáže ze slovenských dějin, které se v původním českém textu nevyskytovaly. Jak zněl dobový termín, české učebnice byly „poslovenšťovány“. Tak např. Cyril Chorvát, profesor reformního reálného gymnázia v Turčianském Sv. Martině „poslovenštil“ Pekařovu učebnici,¹³ která byla přeložena také do maďarštiny.¹⁴ Původní středoškolská učebnice pro slovenské školy vznikla podle Pavla Matuly jen jedna: *Stručné dejiny národa československého* od ředitele košické reálky Karla Hlavinky, který měl jako rodák ze slováckého Kyjova nepochybně ke Slovensku a jeho dějinám blízko. Ovšem, jak je zřejmé již ze samotného názvu, čechoslovakistický koncept jednotných dějin zůstal i v této slovenské učebnici plně zachován.¹⁵ Norská badatelka Elisabeth Bakke po porovnání českých a slovenských verzí učebnic československých dějin konstatovala, že české jsou mnohem více čechocentrické, a tedy v podstatě české, zatímco ve slovenských je podíl českých a slovenských reálií vyrovnanější, a jsou tedy vlastně v pravém

10 KALISTA, Zdeněk: *Stručné dějiny československé*. Praha 1947 (2. vydání Praha 1992).

11 K tomuto problému viz např. BAKKE, Elisabeth: Čechoslovakizmus v školských učebniciach. In: *Historický časopis*, 1999, roč. 47, č. 2, s. 233–253, TÁŽ: *Doomed to Failure? The Czechoslovak Nation Project and the Slovak autonomist reaction*. Oslo 1999, s. 202–237, MATULA, Pavol: *Čechoslovakizmus na slovenských stredných školách 1918–1938*. Krakov 2013, s. 57–96, ŠMAJSTRLOVÁ, Dana: *Idea čechoslovakizmu v českých učebnicích dějepisu a občanské nauky vydaných v letech 1918–1938*. In: HUDEK, Adam – KOPEČEK, Michal – MERVART, Jan (eds.): *Čecho/slovakizmus*. Praha 2019, s. 243–260.

12 MATULA, Pavol: *Čechoslovakizmus na slovenských stredných školách 1918–1938*, s. 58.

13 PEKAŘ, Josef: *Dejiny československé*. Praha 1938. Srov. MATULA, Pavol: *Čechoslovakizmus na slovenských stredných školách 1918–1938*, s. 59.

14 PEKAŘ, Josef: *A csechslovak nemzet történelme*. Prága 1925.

15 HLAVINKA, Karol: *Stručné dejiny národa československého pre nižšie triedy slovenských stredných škôl*. Košice 1922 (2. vyd. Košice 1923, 3. vyd. Praha 1926). Srov. MATULA, Pavol: *Čechoslovakizmus na slovenských stredných školách 1918–1938*, s. 58.

smyslu československé.¹⁶ Celkově je možné říci, že pokus o vytvoření jednotné koncepce československých dějin v učebnicích dějepisu nebyl úspěšný.¹⁷

Snaha podávat dějiny Československa jako dějiny jednoho národa, který se vyvíjel mezi léty 907 (pád Velké Moravy) a 1918 (vznik Československa) ve dvou různých státech, avšak zachoval si přes rozdílné politické dějiny společné národní vědomí, propagovali vesměs i čeští profesori historie na nově zřízené Univerzitě Komenského v Bratislavě. Čeští historikové, zabývající se Slovenskem, se v meziválečném období snažili dokázat, že i když se v politickém ohledu Češi a Slováci od doby Velké Moravy vyvíjeli odděleně ve dvou státech, mají jejich dějiny mnoho styčných bodů a je tedy možné chápat je jako jeden celek. Hlavním obhájcem této teorie se stal jako první Václav Chaloupecký, vedoucí historického semináře na Filozofické fakultě Komenského univerzity, který zastával jeden čas funkci děkana a v roce 1938 i funkci rektora. Chaloupecký už ve své habilitační přednášce s názvem *Československé dějiny*, která v rozšířené podobě vyšla v Českém časopise historickém,¹⁸ hovoří o nutnosti studovat dějiny Slovenska jako součást dějin „našeho“ (tj. českého) národa, tedy vlastně jako dějiny jedné z dalších českých zemí. Ve své práci *Staré Slovensko* Chaloupecký tuto myšlenku rozvinul, když podal detailní obraz nejstarších slovenských dějin. Tvrdil přitom, že střední a severní část Slovenska byla až do kolonizace ve 13. století prakticky neobydlená, neboť se o ní žádné prameny této doby nezmiňují. Obydlený byl jen západ a východ Slovenska, kde žily stejně jako v Čechách a na Moravě Češi (resp. české kmeny). S národnostním složením území dnešního Slovenska se Chaloupecký vyrovnal s pomocí nejstarší uherské kroniky tzv. Galla Anonyma, který popisuje území, jež si v 9. století podrobil Arpád: na západě to údajně byli „Slované a Češi“ (Sclavi et Boemi) a na východě „Slované a Bulhaři“ (Sclavi et Bulgari). Chaloupecký zmínku o Čechách na západě Slovenska vzal vážně. Vycházel přitom z následujícího předpokladu: „*Mluvě pak o původním, tj. národnostním rázu kraje mezi Dunajem, Moravou, Váhem a Hronem, jak je sám poznal, neb od svých současníků uslyšel, jmenuje obyvatele této země Sclavi et Boemi nebo Boemi et Sclavi. tj. čeští Slované nebo slovanští Češi.*“¹⁹ K tomu ještě dodává, že „s tímto názorem, že totiž úvaly Váhu a Nitry, vlastní jádro historického Slovenska, obývali Češi, tj. slovenské kmeny mluvící celkem tímž jazykem, jakým se tenkrát mluvilo v Če-

16 BAKKE, Elisabeth: Čechoslovakizmus v školských učebniciach, s. 251.

17 ŠMAJSTRLOVÁ, Dana: Idea čechoslovakizmu v českých učebnicích dějepisu a občanské nauky vydaných v letech 1918–1938, s. 260.

18 CHALOUPECKÝ, Václav: Československé dějiny. In: *Český časopis historický*, 1922, roč. 28, s. 1–30.

19 CHALOUPECKÝ, Václav: *Staré Slovensko*. Bratislava 1923, s. 267.

chách a na Moravě, setkáváme se i jinde“ a uvádí jako příklad dvě další uherské kroniky z 13. století – totiž kroniku Simona de Kezy a Ilustrovanou kroniku, ale odvolává se také např. na učence 18. století Mateje Bella. Ten ve svém díle *Přehled zeměpisu Uher (Compendium Hungariae Gheographicum)* z roku 1777 píše, že v Nitranské stolici žijí Slováci, Češi a Němci. Ti byli samozřejmě součástí jednotného osídlení pokračujícího i na západ od řeky Moravy, tedy – domyšle- no do důsledků – jakýsi základ příštího československého národa.²⁰ Ve své studii *Naše národní tradice a Slovensko* z roku 1927 zase Chaloupecký tvrdil, že i na Slovensku existoval ve středověku silný kult svatého Václava, zatímco cyri- lometodějský kult se zde udomácnil až mnohem později.²¹ Ve své rektorské přednášce s názvem *Regnum Moraviae translatum* podal „výklad o českosloven- ské státní ideologii ve středověku“, přičemž si znovu položil otázku – ze svého pohledu zajisté řečnickou – „*sluší-li se Slovensko považovati za součást koruny svatováclavské*“. Chaloupecký tvrdil, že český středověký stát v době svého nej- většího rozkvětu se programově snažil získat veškerá území náležející původně k Velké Moravě.²²

Chaloupeckého názory, které samozřejmě vyslovoval i ve svých přednáš- kách, se v slovenském prostředí nesetkaly s pochopením a další výzkum osídle- ní Slovenska je nepotvrdil. Je třeba ovšem na druhou stranu jasně říci, že Cha- loupeckého význam pro rozvoj slovenské historické vědy byl zásadní, protože z jeho semináře na bratislavské univerzitě vyšla celá generace později význam- ných slovenských historiků. Chaloupecký přitom nevnímal dějiny Slovenska jen jako nějaký „přílepek“ k českým dějinám, nýbrž je vnímal jako jejich inte- grální a – především pokud jde o dějiny kulturní – velmi důležitou část, bez které nejsou české národní dějiny úplné. Především vysoce hodnotil význam slovenského národního obrození pro Čechy a spjatost slovenského evangelic- kého prostředí s tradicemi české reformace.²³ Proto také poté, co na počátku roku 1939 přešel na Karlovu univerzitu jako Pekařův nástupce, plánoval od zimního semestru 1939/1940 přednášet i témata ze slovenských dějin, což představovalo v Praze nejen novum, ale s ohledem na zánik druhé republiky

20 Tamtéž, s. 268.

21 CHALOUPECKÝ, Václav: Naše národní tradice a Slovensko. In: *Časopis Učené společnosti Šafaříkovy*, 1927, sv. 1, s. 263–268.

22 DUCHÁČEK, Milan: *Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin*. Praha 2014, s. 318–319.

23 TÝŽ: Čechoslovakizmus v prvním poločase ČSR: státopisný koncept nebo floskule? In: HUDEK, Adam – KOPEČEK, Michal – MERVART, Jan (eds.): *Čecho/slovakizmus*. Praha 2019, s. 163–164.

mělo i politický význam. Kvůli uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939 se ovšem tento plán Chaloupeckému již nepodařilo realizovat.²⁴

Dalším českým historikem na Univerzitě Komenského byl Kamil Krofta. Krofta dokazoval existenci kontinuálních československých dějin a vykládal je jako jeden celek od Velké Moravy až po současnost. Krofta odešel z univerzity do diplomacie a v roce 1936 se stal ministrem zahraničních věcí. Za nacistické okupace byl uvězněn a na následky věznění krátce po osvobození zemřel. Před uvězněním a znovu po svém osvobození redigoval svoje bratislavské přednášky pro knižní vydání, kterého se nakonec nedočkal – kniha s názvem *Dějiny československé* vyšla až v roce 1946, rok po jeho smrti.²⁵ Už na počátku třicátých let nicméně vydal stručnou verzi těchto univerzitních přednášek pod názvem *Malé dějiny československé*.²⁶ Kniha byla s finanční podporou státu přeložena do několika jazyků – ve třicátých letech vyšla anglicky, německy, francouzsky, švédsky, bulharsky, polsky a maďarsky – s cílem informovat mezinárodní veřejnost.²⁷ Krofta v koncepci svých dějin vycházel z přesvědčení, že slovenské dějiny nemohou být považovány za samostatné, protože zde nikdy v minulosti nebyl slovenský stát anebo alespoň nějaký jasně definovaný slovenský územní útvar, který by mohl být objektem historického bádání. Proto Slováci mají vlastně jen dvě možnosti: buď přijmout za své uherské dějiny, což je ale politicky z hlediska československého státu nežádoucí (uherskými dějinami se Krofta částečně také zabýval),²⁸ anebo přijmout za své české dějiny rozšířené o události, ke kterým došlo na Slovensku. Krofta, sám evangelík, položil při kontinuálním výkladu československých dějin důraz na dějiny kulturní a na vzájemné vazby mezi českými (moravskými) a slovenskými evangelíky v 17. století; poukazem na kulturní vazby a společnou tradici reformace mohl totiž poměrně snadno dokázat, že Slováci měli vždy blíže k Čechům než k Maďarům a jejich národní uvědomění se vyvíjelo ve vzájemné symbióze.²⁹

Krofta ani neskrýval, že existence společných dějin znamená pro něj i existenci jednoho československého národa a opačně. V úvodu ke své knize *Čecho-*

24 TÝŽ: *Václav Chaloupecký*, s. 353–354.

25 KROFTA, Kamil: *Dějiny československé*. Praha 1947 (ve skutečnosti vyšly už v roce 1946).

26 TÝŽ: *Malé dějiny československé*. Praha 1931 (2. vyd. Praha 1937, 3. vyd. Praha 1946).

27 TÝŽ: *A Short History of Czechoslovakia*. New York 1934, London 1935; *Geschichte der Tschecoslowakei*. Berlin 1932 (2. vyd. 1937); *Histoire de la Tschécoslovaquie*. Maastricht 1934; *Tjeckoslovakien historia*. Stockholm 1935; *Кратка чехословашка история*. София 1933; *Zwięzłe dzieje Czechosłowacji*. Kraków 1934; *A csechszlovák történelem kistükre*. Munkács [Mukačevo] 1932.

28 TÝŽ: *Konec starého Uherska*. Bratislava 1924; TÝŽ: *Stará ústava česká a uherská*. Bratislava 1931.

29 TÝŽ: *Vývin národného povedomia u Čechov a Slovákov*. Praha 1935.

vé a Slováci před svým státním sjednocením,³⁰ která vyšla také francouzsky a rusky,³¹ si položil řečnickou otázku, zda je třeba „Čechy a Slováky pokládati za dvě větve jediného národa, jak jsou o tom přesvědčeni skoro všichni Čechové a valná část Slováků, či za dva národy sice příbuzné, ale přece jen samostatné, jak to [...] hlásají nejen všelici domácí a zahraniční odpůrcové našeho státu, ale i někteří Slováci?“³² V brožuře *O úkolech slovenské historiografie*³³ z roku 1925 přímo napsal, že hlavní poslání slovenských historiků vidí právě v hledání společných vazeb s Čechy.

Snaha vykládat československé dějiny jako jediný celek se promítla jak do oficiálních učebnic, tak i do populárních prací. Příkladem mohou být *Obrázkové dějiny československé*,³⁴ ve své době velmi populární, vydané v roce 1924 ve dvou svazcích Janem Dolenským a Jaroslavem Kosinou; ve skutečnosti jde o rozšířenou populární verzi *Obrázkových českých dějin* z devadesátých let 19. století od Jana Dolenského, napsaných s pomocí Antonína Rezka,³⁵ Pekařova předchůdce na stoličce srovnávacích rakouských dějin pražské filozofické fakulty, českého ministra-krajana a zemského poslance. Zatímco v původním vydání z devadesátých let není o Slovensku nic, v „československém“ vydání jsou k českým dějinám neorganicky přilepeny partie z uherských politických dějin a také stručné údaje o slovenském národním obrození a maďarizaci.

Populární byla v českém prostředí především myšlenka Velké Moravy jakožto jakéhosi protočeskoslovenského státu a začátku společných československých dějin. Pro Čechy byla Velká Morava důkazem národní jednoty a slovenští čechoslovakisté Velkou Moravou jako prvním společným státem bojovali proti autonomistům, kteří zase naopak Velkou Moravu vydávali za první stát Slováků. Slovenský čechoslovakista a sociální demokrat Ivan Dérer ve své práci *Československá otázka* např. napsal: „Pred viac ako deväťsto rokmi žili Slováci tiež v slobodnom štáte, ale v spoločnosti s Moravanmi. Bola to ríše Veľkomoravská a nebol to štát slovenský. Už vtedy uplatňovala sa pravda slovenská, ktorá je v tom, že sme s našimi bratmi za Moravou jeden kmeň a jeden národ.“³⁶ Náčrt

30 TÝŽ: *Čechové a Slováci před svým státním sjednocením*. Praha 1932.

31 TÝŽ: *Tcheques et Slovaques jusqu'à leur union politique*. Paris 1933; *Чехи и Словаки до их государственного объединения*. Париж 1933.

32 TÝŽ: *Čechové a Slováci*, s. 7–8.

33 TÝŽ: *O úkolech slovenské historiografie*. Bratislava 1925.

34 DOLENSKÝ, Jan – KOSINA, Jaroslav: *Obrázkové dějiny národa československého*. 7. přepracované vydání. Díl. I. *Od nejstarších dob až do konce doby jagelovské*. Praha 1923; *Díl II. Od doby jagelovské až do našich dnův*. Praha 1924. V tiráži je opět uvedeno, že oba díly byly napsány s pomocí prof. Antonína Rezka, ačkoliv ten zemřel už v roce 1909.

35 DOLANSKÝ Jan – REZEK, Antonín: *Obrázkové dějiny národa českého*. Praha, s. d.

36 DÉRER, Ivan: *Československá otázka*. Praha 1935, s. 62.

společného „československého“ národního příběhu tedy měl vypadat tak, že na počátku byla Velká Morava, poté se Češi a Slováci – dvě větve československého národa – vyvíjeli po devět století odděleně, aby se nakonec v roce 1918 opět sešli v novém společném státě.

Uvedený přístup je velmi dobře zřetelný v Československé vlastivědě, rozsáhlém reprezentativním díle o celkem čtrnácti svazcích vydávaných v letech 1929–1936 pod patronátem Masarykovy akademie práce, z nichž dva svazky (tvořící IV. díl vlastivědy) byly věnovány dějinám.³⁷ V předmluvě čteme: „*Povaha celého díla i tohoto jeho dílu, věnovanému dějinnému vývoji československému, přináší sama s sebou, že největší důraz položen na dějiny novější a nejnovější, ovšem tak, aby ani starší partie nebyly zanedbány a aby zejména vynikla síla husitské tradice. Jdeť o celkové, na základě nejnovějšího bádání kriticky podané zpracování dějin československých od začátku dějinného života v našich oblastech až po naše dny.*“³⁸ Celkové vyznění díla je ovšem takové, že se z něj čtenář o vývoji na Slovensku nedozví téměř nic, protože Slováci se objevují vlastně jen tam, kde se jejich dějiny kříží s dějinami českými. Ostatně už samotný výběr autorů (Josef Dobiáš, Václav Novotný, Otakar Odložilík, Rudolf Urbánek, Jaroslav Prokeš) předurčil takovýto výsledek, protože žádný z uvedených historiků se Slovenskem nikdy nezabýval.

Komplexněji se s otázkou existence jednotných československých dějin pořádal Daniel Rapant, ve třicátých letech docent a pak mimořádný profesor Univerzity Komenského, odchovanec Chaloupeckého semináře. Rapant nebyl autonomistou a jako evangelík nebyl ani příznivcem Slovenské ľudové strany, naopak byl stoupencem úzké česko-slovenské spolupráce a československého státu, což mu později v období slovenského státu způsobilo i určité komplikace v jeho akademické kariéře. Přesto ve své studii *Československé dejiny*, která vyšla ve druhém svazku sborníku na počet šedesáti historika Josefa Pekaře, koncepci jednotných československých dějin pro celé období od příchodu Slovanů odmítl.³⁹ Na knihách vyšlých od roku 1918 do roku 1930 přesvědčivě ukázal, že slovenské dějiny jsou buď jen neorganicky „přilepeny“ k dějinám českým, anebo prostě vykládány paralelně, což Rapant sice vítal, ale odsuzoval křečovitou snahu hledat za každou cenu společné vazby, a to i tam, kde prokazatelně žádné nebyly. Tím se vytváří falešná umělá jednota. Rapant trefně konstatoval, že „*týmto spôsobom by bolo možno práve s takým úspechom napísať i spoločné dej-*

37 *Československá vlastivěda. Díl IV. Dějiny*. Praha 1932, *Československá vlastivěda. Doplňek I. Dějiny*. Praha 1933.

38 *Československá vlastivěda. Díl IV*, s. 5.

39 RAPANT, Daniel: Československé dejiny. In: *Od pravěku k dnešku. II. Sborník k 60. narozeninám prof. Josefa Pekaře*. Praha 1930, s. 531–563.

iny národa napr. českomadžarského alebo ktorýchkoľvek dvoch národov iných, hoc i nesúsediach.“⁴⁰

O československých dějinách je podle Rapanta možné hovořit v pravém slova smyslu teprve od vzniku československého státu, do té doby zde byly nejen české, ale i slovenské dějiny, což jsou dějiny území Slovenska a obyvatel na něm žijících. Koncepti kontinuálních československých dějin pokládal Rapant za produkt vzniklý na politickou objednávku: „*Nedopúšťame sa tedy žiadnej prenáhlenosti, keď zistujeme, že československé dejiny a ich zrodenie po prevrate treba pripísať snahe, ktorá zjednotenie českej a slovenskej vetvi národa československého v spoločný československý štát chcela odôvodniť i po stránke historickej a chápať oslobodenie do istej miery ako dovŕšenie historického vývoja* [zachovaný pravopis originálu – J. R.].“⁴¹ Rapant, který v této době ještě zcela neodmítal ideu jednotného československého národa, zároveň nabídl vlastní koncepci pojmu československé dějiny: viděl je jako „*dejiny národnej integrácie a dezintegrácie*“, tj. neustálého sblížování a opětovného vzdalování Čechů a Slováků, přičemž ale dodával, že „*predsa len musíme vyznať, že dnes nie je ešte možno predvídať, či z Čechov a Slovákov bude kedysi* [správně má být: raz – J. R.] *národ úplne jednotný [...] a či vývoj pôjde smerom k vytvoreniu blízko príbuzných národov dvoch*.“⁴² Slovenské dějiny měly být ale každopádně studovány zvlášť a samostatně, přičemž Rapant doporučoval, aby se tak dělo na Komenského univerzitě, zatímco na Masarykově univerzitě v Brně by byla věnována pozornost dějinám moravským a na Univerzitě Karlově v Praze dějinám českým. Na Univerzitě Komenského mělo být také podle Rapanta zřízena stolice pro studium dějin a kultury Podkarpatské Rusi.⁴³ Rapantovo stanovisko, ke kterému se ještě vrátil v roce 1934 v časopise *Prúdy*,⁴⁴ si poměrně rychle osvojila většina slovenských historiků, a nakonec je postupně přijali i historici čeští. Pod názvem „československé dějiny“ se na Filozofické fakultě Univerzity Komenského etabloval především výzkum slovenských dějin, které zde přednášel právě Daniel Rapant, od roku 1933 mimořádný a od roku 1938 řádný profesor. Naproti tomu na Univerzitě Karlově v Praze a Masarykově univerzitě v Brně se pod názvem „československé dějiny“ fakticky nadále vyučovaly jen dějiny české (v Brně se zřetelem k dějinám Moravy jako součásti českého státu), zatímco

40 Tamtéž, s. 534.

41 Tamtéž, s. 532–533.

42 Tamtéž, s. 555–556.

43 Tamtéž, s. 559–560.

44 RAPANT, Daniel: Československé dejiny. Reflexie a kritiky. In: *Prúdy*, 1934, roč. XVIII, s. 400–408.

slovenským reáliím byla na obou českých pracovištích věnována minimální pozornost.

Koncepce separátních slovenských dějin

Odpůrci čechoslovakismu vycházeli z koncepce dvou svébytných národů, což se nutně odrazilo i v pojetí národních dějin. Byli-li Slováci národem zvláštním, pak museli mít samozřejmě i vlastní dějiny, a to dějiny odlišné od dějin českých. V této koncepci byla Velká Morava zpravidla podávána jako jakýsi první stát Slováků, kteří pak o svůj stát v důsledku začlenění do uherského státu přišli; vznik Československa je jen jednou etapou – byť důležitou – na cestě ke konečnému cíli slovenského vývoje, kterým mohla být jediné nějaká podoba vlastní státnosti. Vytváření koncepce samostatných slovenských dějin jdoucích od státu v dávné minulosti k nové formě vlastní státnosti v budoucnu se vytvářela postupně v rámci slovenského autonomistického hnutí. Uceleně tuto koncepci v době existence Československa jako první zformuloval historik František Hrušovský, ředitel gymnázia v Kláštore pod Znievom, od roku 1938 poslanec slovenského sněmu a nakonec od roku 1944 i profesor na Slovenské univerzitě v Bratislavě (oficiální tehdejší název Univerzity Komenského). Také Hrušovský byl odchovancem Chaloupeckého semináře, ale stal se autonomistou. Svou koncepci podal v syntéze *Slovenské dejiny*, která vyšla poprvé v roce 1939 v Matici slovenské.⁴⁵ Hrušovský viděl ve vzniku samostatného slovenského státu naplnění slovenských dějin a završení přirozeného vývoje, který začal na Velké Moravě. V roce 1949 o tom v americkém exilu napsal: „*Slovenský štát, známy pod menom Velkej Moravy, bol prirodzeným plodom vnútorného vývinu slovenských kmeňov a výsledkom vonkajšieho tlaku, v dôsledku ktorého sa tento vnútorný vývin urýchlil.*“⁴⁶ K tomu dodává: „*Československá republika nebola konečnou stanicou na ceste politického vývinu slovenského národa. Tento štát mal povahu akejsi prechodnej stanice, cez ktorú bolo treba prejsť, aby Slováci dozreli, zmužneli a nadobudli odvahy rozbehnúť sa ku skutočne poslednému cieľu, ktorým mohla byť len samostatnosť Slovenska, ako predpoklad naozaj slobodného*

45 HRUŠOVSKÝ, František: *Slovenské dejiny*. Turč. Sv. Martin 1939. 2. vyd. 1940. V roce 1942 kniha byla vydána s názvem *Obrázkové slovenské dejiny*, rovněž v Matici slovenské, v roce 2017 vyšlo v Kežmarku nové vydání s názvem *Slovenské obrázkové dejiny*. Kniha byla vydávána v letech slovenského státu v přepracovaném vydání opakovaně jako středoškolská učebnice a byla také přeložena do němčiny – viz HRUŠOVSKÝ, František: *Die Geschichte der Slowakei*. Bratislava 1940.

46 HRUŠOVSKÝ, František: Cesta slovenských dejín k Slovenskej republike. In: ŠPRINC, Mikuláš (ed.): *Slovenská republika 1939–1949*. Scranton, Pa., 1949, s. 4.

slovenského života.⁴⁷ Hrušovského koncepcie se stala základem výuky dějepisu především na středních školách, avšak když její autor začal přednášet i na univerzitě, pokusil se ji prosadit i tam. Jeho myšlenku si později plně osvojili slovenští nacionalisté devadesátých let, ovšem s tím rozdílem, že završení slovenského vývoje posunuli k 1. lednu 1993.

Výklad slovenských dějin na vysokých školách po roce 1945

V souvislosti s oficiálním odmítnutím teorie jednotného československého národa začaly být po roce 1948 československé dějiny důsledně psány jako paralelní dějiny „*českého a slovenského pracujícího lidu*“. Protože marxistické pojetí dějin věnuje primární pozornost sociálním a hospodářským dějinám, dosavadní hlavní mezníky dějin obou národů ustoupily do pozadí. Počátek národních dějin se oproti předválečnému pojetí zásadně nezměnil. Zůstala jím Velká Morava, ne už jako první stát československého národa, ale jako „první stát Čechů a Slováků“. Rok 1918 sice zůstal důležitým mezníkem pro české a slovenské dějiny, avšak nikoliv rozhodujícím, protože jednak nový československý stát byl státem kapitalistickým a jednak v důsledku oficiální teorie čechoslovakismu nedošlo ani k úplnému národnímu osvobození Slováků. Události let 1938–1945 byly jednoznačně hodnoceny negativně jako regres, a to nejen z hlediska českého, ale i slovenského vývoje; existence samostatného slovenského státu nebyla vnímána ani částečně pozitivně. Zásadním mezníkem se stalo osvobození území Československa Rudou armádou v roce 1945. Logickým vyvrcholením dějin obou národů se stal rok 1948, rok „vítězství československého pracujícího lidu“, který nejen znamenal sociální osvobození pracujících obou národů, ale (údajně) formálním odmítnutím fikce československého národa a prohlášením Československa za „národní stát dvou bratrských národů – Čechů a Slováků“ – dovršil i národní osvobození a emancipaci Slováků.

Období třetí republiky bylo příliš krátké, a tak v této době nevznikla žádná nová koncepce, pokud jde o psaní společných československých dějin. Změna nastala teprve postupně po roce 1948, když se objevila politická poptávka po nové marxistické interpretaci a v souvislosti s tím o po novém pojetí československých dějin, které by na jednu stranu nebyly dějinami jednoho národa (v předválečném čechoslovakistickém pojetí), ale současně by byly dějinami „jednoho pracujícího lidu“ („lidových vrstev“) a byly tedy vzájemně propojeny. V novém pojetí byly proto československé dějiny psány paralelně jako dějiny

47 Tamtéž, s. 21.

českého a slovenského prostoru, přičemž v syntézách byly slovenské partie popisovány paralelně s českými a psali je slovenští historici. Současně ale slovenská historická pracoviště, především Historický ústav SAV, pracovala a vydávala syntézy Dějin Slovenska, zatímco samostatné syntézy jen českých dějin se nezpracovávaly. Tato asynchronnost se projevila poprvé při vydání akademického *Přehledu československých dějin*,⁴⁸ vydaného Československou akademií věd ve třech dílech (2. díl ve dvou svazcích) v letech 1958 a 1960 na základě předem formulovaných tezí z roku 1954.⁴⁹ Slovenští historici současně pracovali na syntéze dějin Slovenska. První díl knihy dovedl výklad do roku 1848, druhý do roku 1900.⁵⁰ Třetí díl, který měl pojednat o období 1900–1918 nikdy nevyšel, protože autor a současně hlavní redaktor celého projektu Ľudovít Holotík text nedodal.⁵¹ Základem jak slovenské části *Přehledu československých dějin*, tak i samostatných *Dějin Slovenska* byly *Tézy Dějin Slovenska* vypracované v první polovině padesátých let,⁵² jenže ty v době, kdy vyšel druhý díl slovenské syntézy, byly už vývojem překonány a nedaly se použít.

Obdobně, tedy paralelním psaním českých a slovenských dějin, byla koncipována dvousvazková syntéza československých dějin vydaná v rámci řady Československá vlastivěda v letech 1963 (dějiny do roku 1781) a 1969 (od 1781 do roku 1948).⁵³ Tyto dvousvazkové dějiny (a především druhý svazek) vznikaly v reformním období, a nemohly proto respektovat teze z padesátých let; není ostatně jisté náhodné, že druhý svazek byl hned na počátku normalizace vyřazen z veřejných knihoven. Paralelně v rámci projektu *Slovenská vlastivěda* vyšla v roce 1971 v nakladatelství *Obzor* syntéza *Slovensko – Dejiny*.⁵⁴

Ve druhé polovině padesátých let se objevila syntéza československých dějin určená speciálně jako učebnice pro vysoké školy. Periodizace se samozřejmě musela přizpůsobit marxistickému členění dějin na hospodářsko-sociální epochy. Období feudalismu bylo rozvrženo do čtyř svazků zahrnujících výklad od

48 *Přehled československých dějin. I.–III.* Praha 1958, 1960. Analýzu slovenských kapitol knihy viz HUDEK, Adam: *Najpolitickéjšia veda. Slovenská historiografia v rokoch 1948–1968.* Bratislava 2010, s. 170–180.

49 *Přehled československých dějin. These I. dílu (do roku 1848).* Praha 1954, *These II. dílu (do roku 1918).* Praha 1955, *These III. dílu.* Praha 1956.

50 *Dějiny Slovenska I. Od nejstarších čias do roku 1848.* Bratislava 1961; *II. Od roku 1848 do roku 1900.* Bratislava 1968.

51 HUDEK, Adam: *Najpolitickéjšia veda*, s. 182.

52 *Dějiny Slovenska. Tézy.* Bratislava 1955 (příloha Historického časopisu SAV, roč. III, 1955). Ke genezi těchto tezí viz HUDEK, Adam: *Najpolitickéjšia veda*, s. 155–161.

53 *Československá vlastivěda. Díl II. Dějiny. Svazek I.* Praha 1963. Svazek II. Praha 1969.

54 TIBENSKÝ, Ján a kol. *Slovensko. Dejiny.* Bratislava 1971 (2. vyd. Bratislava 1978).

Velké Moravy až do roku 1848.⁵⁵ V každém svazku byla vždy kapitola podávající stručně výklad o vývoji na Slovensku. Obdobně bylo zpracováno období kapitalismu až do vzniku Československa.⁵⁶

Nutno ale říci, že prostor věnovaný Slovensku byl v poměru k celkovému rozsahu textu nepoměrně malý. Např. v učebnici Františka Kavky podávající výklad od poloviny 14. století do roku 1526 s celkovým rozsahem 259 stran je jich Slovensku věnováno jen patnáct.⁵⁷ V učebním textu Františka Červinky, který se týkal období let 1849–1918, je z celkového počtu 266 stran věnováno Slovensku jen 35, přičemž navíc v kapitolách o kultuře jsou společně uváděni čeští a slovenští autoři.⁵⁸ V kompendiu Františka Kutnara o národním obrození, které má 317 stran, nejsou Slovensku vůbec vyhrazeny samostatné kapitoly, slovenské reálie jsou uvedeny jen zcela okrajově.⁵⁹ Výuka slovenských dějin na českých vysokých školách tak v podstatě kopírovala stav, jaký se vyvinul v meziválečném období. Na fakultách vysokých škol, kde se přednášela historie, sice existovaly katedry československých dějin, avšak v českých zemích se v jejich rámci přednášely především klasické české dějiny, tj. v podstatě dějiny českého státu, zatímco katedry na Slovensku se v rámci možností snažily soustředit na dějiny Slovenska.

Vznik federace v roce 1968 si vynutil opět částečně nové pojetí výuky českých a slovenských dějin. Rok 1948 sice zůstal mezníkem jako rok „vítězství pracujícího lidu“, avšak v důsledku „některých chyb“ nedošlo tehdy k správnému „marxisticko-leninskému“ řešení národnostní otázky. Centralistický režim, nastolený právě únorovým převratem z roku 1948 a definitivně upevněný tzv. socialistickou ústavou z roku 1960, byl ovšem slovenskou reformní historiografií kritizován už v šedesátých letech, přičemž tato kritika šla zdola. Lubomír Lipták na sjezdu slovenských historiků tehdy správně konstatoval: „*História dostala naliehavú spoločenskú objednávku nie z radov vládnucich, ale opozičných*

55 KAVKA, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu. I. (do poloviny 14. stol.)*. Praha 1955 (další vydání: 1958, 1959, 1962, 1963). II. *(od pol. 14. stol. do roku 1526)*. Praha 1956 (další vydání 1959). KAVKA, František – POLIŠENSKÝ, Josef – KUTNAR, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu III. (1526–1781)*. Praha 1956. KUTNAR, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu IV. Doba národního obrození 1740–1848*. Praha 1957 (2. vyd. 1963).

56 ČERVINKA, František: *Přehled dějin Československa v epoše kapitalismu. I. 1849–1849*. Praha 1959 (2. vyd. 1963); II. *1849–1918*. Praha 1958 (2. vyd. 1963).

57 KAVKA, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu II.*, 2. vyd. Praha 1959, s. 246–259.

58 ČERVINKA, František: *Přehled dějin Československa v epoše kapitalismu. II. 1849–1918*. 2. vyd. Praha 1963, s. 109–117, 181–188, 188–190, 226–233, 252–254, 265–266.

59 KUTNAR, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu IV. Doba národního obrození 1740–1848*. 2. vyd. Praha 1963, s. 27–35, 139–140, 240–248.

síl, pomáha oživiť to, čo bolo zdanlivo navždy pochované roku 1960, totiž slovenskú politiku.“⁶⁰ Federace, byť ve zdeformované normalizační podobě, byla jedním viditelným výsledkem reformního hnutí roku 1968, které bylo jinak odsouzeno jako projev kontrarevoluce.

Vznikem federace podle normalizačního výkladu byla otázka Slovenska definitivně vyřešena, protože jí byla naplněna slovenská státnost. Obě národní republiky byly formálně rovnoprávné a svrchované a jen delegovaly část své suverenity společným (federálním) orgánům. Tato koncepce, byť platila pouze teoreticky, se projevila i v koncepci výkladu dějin. Příkladem je společný plán Ústavu československých a světových dějin ČSAV v Praze a Historického ústavu SAV v Bratislavě na vydání desetisvazkové syntézy pod už tradičním názvem *Dějiny Československa*, byť ve skutečnosti mělo jít o paralelní dějiny českého a slovenského teritoria, kdy pouze léta 1918–1939 a období po roce 1945 měly být vykládány jako jeden celek, tj. jako dějiny jednoho státu. Syntéza měla být ukončena rokem 1971, konkrétně XIV. sjezdem KSČ, a desátý svazek měl být věnován historiografii. Na tak rozsáhlý počín se ale nepodařilo sehnat finanční prostředky, a proto byl projekt redukován na vydání pouhých čtyř dílů v celkem pěti či šesti svazcích s názvem *Přehled dějin Československa*. Celý projekt zůstal torzem: podařilo se vydat pouze první díl o dvou svazcích, který dovedl paralelní výklad českých a slovenských dějin do roku 1848.⁶¹ Druhý díl měl podávat české a slovenské dějiny v letech 1848–1918, avšak práce na této syntéze byly přerušeny, protože se nepodařilo najít vhodný společný mezník. Pro slovenský politický vývoj byl totiž důležitý přelom století jako přechod slovenské politiky od pasivní rezistence k aktivistické politice a také ke vzniku nových politických stran, zatímco pro český vývoj přelom 19. a 20. století žádným mezníkem není. Problém periodizace druhého dílu způsobil, že jeho napsání bylo odloženo na dobu po vydání třetího dílu, který měl pojednat o dějinách Československa v letech 1918–1945. Třetí díl byl několikrát přepracováván, ale nakonec zůstal v rukopise, protože sametová revoluce jej učinila v dané podobě neaktuálním. Při přípravě tohoto dílu se plně projevila asynchronnost českých a slovenských dějin v rámci Československa: šlo o to, zda má díl končit vyhlášením autonomie Slovenska (6. října 1938), jak navrhovali slovenští historici, anebo zánikem druhé republiky (15. března 1939), jak žádali historici čeští. Důvod byl jasný: z hlediska slovenského vývoje tvoří období autonomie jakousi předhistorii samostatného slovenského státu, zatímco z českého pohledu je

60 LIPTÁK, Lubomír: Úloha a postavenie historiografie v našej spoločnosti. In: LIPTÁK, Lubomír: *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava 1999, s. 57.

61 *Přehled dějin Československa. Díl I, sv. 1. Do roku 1526*. Praha 1980, *Díl I, sv. 2. 1526–1848*. Praha 1982.

druhá republika jen jakýmsi epilogem období samostatnosti a okupace zbytku českých zemí je nepochybně silnějším mezníkem. Dějiny poválečného Československa, kterým měl být věnován čtvrtý díl, nebyly napsány vůbec.⁶² Historický ústav SAV zároveň už tradičně pracoval na vlastní syntéze dějin Slovenska, pro kterou byly použity podkladové materiály určené i pro společný projekt. V šesti svazcích vydávaných v letech 1986–1992 byl výklad doveden až do roku 1960.⁶³

V obou částech federace se nyní na vysokých školách při výuce dějin paralelně probíraly české i slovenské dějiny, přičemž ale opět na fakultách v České socialistické republice byl kladen důraz na české dějiny a na slovenských fakultách důraz na dějiny Slovenska. Určitou výjimkou byla Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, kde byl i speciální přednáškový cyklus z moderních dějin Slovenska, jenž existuje i dnes.

Závěr

Rozdělením Československa skončila výuka československých dějin na českých i slovenských školách všech stupňů, od základních až po univerzity. Přístup vycházel logicky z politického rozhodnutí rozdělit Československo. Bylo-li nyní Slovensko pro Čechy cizím státem, pak nebyl důvod věnovat se slovenským dějinám více než dějinám jakéhokoliv sousedního státu, tedy Polska, Rakouska a Německa. Platilo to samozřejmě i opačně: byly-li na Slovensku české země cizinou, proč by se jimi měl někdo v rámci výuky národních dějin zabývat, samozřejmě vyjma dějin společného období 1918–1939 a 1945–1992. Rok 1993 tak postavil české vysokoškolské pedagogy a historiky před novou výzvou: kam se mají nyní zařadit slovenské dějiny při výuce na vysokých školách? Patří do světových a obecných dějin jako dějiny Uher, anebo mají být s ohledem na existenci Československa v letech 1918–1992 vykládány zvlášť? Samozřejmě, že slovenské dějiny zůstaly přítomny při výkladu dějin Československa, ale co s obdobím před rokem 1918, resp. 1914? Jak postupovat, aby se Slovensko v českých dějinách neobjevilo jako *deus ex machina* teprve za první světové války?

Zde se rýsuje několik možností. Ideální by bylo vykládat na českých vysokých školách slovenské dějiny jako zvláštní předmět v rámci cyklu specializačních přednášek. Takto to funguje již mnoho let na Filozofické fakultě Univerzi-

62 *Archiv Akademie věd ČR*, f. Historický ústav, kart. A-85, fasc. 1, 3, též kart. A-40 – Přehled dějin Československa, společné porady a podkladové studie.

63 *Dejiny Slovenska I. – VI.* Bratislava 1986–1992.

tě Karlovy. V rámci České republiky je ovšem tento přístup výjimečný. Na vysokých školách, kde není technicky možné nebo účelné vypisovat zvláštní přednášky z dějin Slovenska, je třeba alespoň vtěsnat lépe slovenské dějiny do rámce dějin evropských, což reálně znamená i věnovat větší pozornost politickým dějinám uherského státu.

Nutno dodat, že také slovenští vysokoškolští pracovníci stojí před výzvou, jak na slovenských vysokých školách vyučovat i české dějiny, tj. dějiny českého státu, protože jinak není dost dobře možné objasňovat dějiny Československa jako společného státu Čechů a Slováků. České dějiny se zatím na žádné slovenské univerzitě nevyučují. Dočkáme se toho?

POUŽITÉ ZDROJE

Archivní prameny

Archiv Akademie věd ČR

f. Historický ústav

Dobové učebnice a další texty

ČERVINKA, František: *Přehled dějin Československa v epoše kapitalismu. I. 1849–1849* Praha 1959 (2. vyd. 1963), *II. 1849–1918*. Praha 1958 (2. vyd. 1963)

ČERVINKA, František: *Přehled dějin Československa v epoše kapitalismu. II. 1849–1918*. (2. vyd. Praha 1963)

Československá vlastivěda. Díl II. Dějiny. Svazek I. Praha 1963. *Svazek II*. Praha 1969

Československá vlastivěda. Díl IV. Dějiny. Praha 1932

Československá vlastivěda. Doplněk I. Dějiny. Praha 1933

Dějiny Slovenska I. Od nejstarších čias do roku 1848. Bratislava 1961; *II. Od roku 1848 do roku 1900*. Bratislava 1968

Dějiny Slovenska I.–VI. Bratislava 1986–1990

Dějiny Slovenska. Tézy. Bratislava 1955 (příloha Historického časopisu SAV, roč. III, 1955)

DÉRER, Ivan: *Československá otázka*. Praha 1935

DOLENSKÝ, Jan – KOSINA, Jaroslav: *Obrázkové dějiny národa československého. 7. přepracované vydání. Díl I. Od nejstarších dob až do konce doby jagelovské*. Praha 1923; *Díl II. Od doby jagelovské až do našich dnův*. Praha 1924

- DOLANSKÝ Jan – REZEK, Antonín: *Obrázkové dějiny národa českého*. Praha, s. d.
- HLAVINKA, Karol: *Stručné dejiny národa československého pre nižšie triedy slovenských stredných škôl*. Košice 1922 (2. vyd. Košice 1923, 3. vyd. Praha 1926)
- HRUŠOVSKÝ, František: *Slovenské dejiny*. Turč. Sv. Martin 1939. 2. vyd. 1940
- HRUŠOVSKÝ, František: *Die Geschichte der Slowakei*. Bratislava 1940
- HRUŠOVSKÝ, František: Cesta slovenských dejín k Slovenskej republike. In: ŠPRINC, Mikuláš (ed.): *Slovenská republika 1939–1949*. Scranton, Pa., 1949
- CHALOUPECKÝ, Václav: *Československé dějiny*. In: *Český časopis historický*, 1922, roč. 28, s. 1–30
- CHALOUPECKÝ, Václav: Naše národní tradice a Slovensko. In: *Časopis Učené společnosti Šafaříkovy*, 1927, sv. 1, s. 263–268
- CHALOUPECKÝ, Václav: *Staré Slovensko*. Bratislava 1923
- KAVKA, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu. I. (do poloviny 14. stol.)*. Praha 1955 (další vydání: 1958, 1959, 1962, 1963). *II. (od pol. 14. stol. do roku 1526)*. Praha 1956 (další vydání 1959)
- KAVKA, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu II., 2. vyd.* Praha 1959.
- KAVKA, František – POLIŠENSKÝ, Josef – KUTNAR, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu III. (1526–1781)*. Praha 1956
- KUTNAR, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu IV. Doba národního obrození 1740–1848*. Praha 1957 (2. vyd. 1963)
- KUTNAR, František: *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu IV. Doba národního obrození 1740–1848. 2. vyd.* Praha 1963
- KALISTA, Zdeněk: *Stručné dějiny československé*. Praha 1947 (2. vydání Praha 1992)
- KROFTA, Kamil: *A csechszlovák történelem kistükre*. Munkács [Mukačevo] 1932
- KROFTA, Kamil: *A Short History of Czechoslovakia*. New York 1934, London 1935
- KROFTA, Kamil: *Чехи и Словаки до их государственного объединения*. Париж 1933
- KROFTA, Kamil: *Čechové a Slováci před svým státním sjednocením*. Praha 1932
- KROFTA, Kamil: *Dějiny československé*. Praha 1947
- KROFTA, Kamil: *Geschichte der Tchechoslowakei*. Berlin 1932 (2. vyd. 1937)
- KROFTA, Kamil: *Histoire de la Tschécoslovaquie*. Maastricht 1934
- KROFTA, Kamil: *Konec starého Uherska*. Bratislava 1924
- KROFTA, Kamil: *Кратка чехословашка история*. София 1933

- KROFTA, Kamil: *Malé dějiny československé*. Praha 1931 (2. vyd. Praha 1937, 3. vyd. Praha 1946)
- KROFTA, Kamil: *O úkolech slovenské historiografie*. Bratislava 1925
- KROFTA, Kamil: *Stará ústava česká a uherská*. Bratislava 1931
- KROFTA, Kamil: *Tcheques et Slovaques jusqu'à leur union politique*. Paris 1933
- KROFTA, Kamil: *Tjeckoslovakien historia*. Stockholm 1935
- KROFTA, Kamil: *Vývin národného povedomia u Čechov a Slovákov*. Praha 1935
- KROFTA, Kamil: *Związłe dzieje Czechosłowacji*. Kraków 1934
- LIPTÁK, Lubomír: Úloha a postavenie historiografie v našej spoločnosti. In: LIPTÁK, Lubomír: *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava 1999, s. 40–63
- PEKAŘ, Josef: *A csechszlovák nemzet történelme*. Prága 1925
- PEKAŘ, Josef: *Dejiny československé*. Praha 1938
- PEKAŘ, Josef: *Dějiny československé*. Praha 1921 (2. vyd. 1937, 3. vyd. 1991)
- PEKAŘ, Josef: *Dějiny československé*. 4. vydání. Praha 1991
- PEKAŘ, Josef: *Dějiny naší říše se zvláštním zřetelem ke Královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným*. Praha, 1914. 2. vyd. Praha 2011 (reprint)
- PEKAŘ, Josef: *Dějiny rakouské. Přednášky*. Praha 1903
- PEKAŘ, Josef – KLIK, Josef: *Dějiny Čech a Moravy od pravěku do poloviny 18. století*. Praha 1942
- PEKAŘ, Josef – KLIK, Josef: *Dějiny československé*. 2. vyd. Praha 1937
- Přehled československých dějin. I.–III*. Praha 1958, 1960
- Přehled československých dějin. These I. dílu (do roku 1848)*. Praha 1954, *These II. dílu (do roku 1918)*. Praha 1955, *These III. dílu*. Praha 1956
- Přehled dějin Československa. Díl I., sv. 1. Do roku 1526*. Praha 1980, *Díl I, sv. 2. 1526–1848*. Praha 1982
- RAPANT, Daniel: Československé dejiny. In: *Od pravěku k dnešku. II. Sborník k 60. narozeninám prof. Josefa Pekaře*. Praha 1930, s. 531–563
- RAPANT, Daniel: Československé dejiny. Reflexie a kritiky. In: *Průdy*, 1934, roč. XVIII, s. 400–408
- ŠMEJKAL, Eduard: *Přehled československých dějin*. Brno 1934
- TIBENSKÝ, Ján a kol.: *Slovensko. Dejiny*. Bratislava 1971 (2. vyd. Bratislava 1978)

Literatura

- BAKKE, Elisabeth: Čechoslovakizmus v školských učebniciach. In: *Historický časopis*, 1999, roč. 47, č. 2, s. 233–253
- BAKKE, Elisabeth: *Doomed to Failure? The Czechoslovak Nation Project and the Slovak autonomist reaction*. Oslo 1999

- DUCHÁČEK, Milan: Čechoslovakizmus v prvém poločase ČSR: státotvorný koncept nebo floskule? In: HUDEK, Adam – KOPEČEK, Michal – MERVART, Jan (eds.): *Čecho/slovakizmus*. Praha 2019, s. 149–181
- DUCHÁČEK, Milan: *Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin*. Praha 2014
- HUDEK, Adam: *Najpolitickejšia veda. Slovenská historiografia v rokoch 1948–1968*. Bratislava 2010
- MATULA, Pavol: *Čechoslovakizmus na slovenských stredných školách 1918–1938*. Krakov 2013
- ŠMAJSTRLOVÁ, Dana: Idea čechoslovakizmu v českých učebnicích dějepisu a občanské nauky vydaných v letech 1918–1938. In: HUDEK, Adam – KOPEČEK, Michal – MERVART, Jan (eds.): *Čecho/slovakizmus*. Praha 2019, s. 243–260

